

พระวินัยเกี่ยวกับการฉันโภชนะ: คุณค่าในการประพฤติธรรม*

Discipline Concerning the Food Consumptions: Value in the Dhamma Practice

พระประภคฺชกร ฐมฺมวโร (ประภคฺชกร ฐมฺมวโร) และพระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต (มิตร วันยาว)

Phra Prakrit Dhammawongso (Saengthiamchan)

and Phrakru Pariyattiphatthanabundit (Mit Wanyao)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: shop.prakit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องพระวินัยเกี่ยวกับการฉันโภชนะกับคุณค่าในการประพฤติธรรมนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาที่มาและความสำคัญของพระวินัยว่าด้วยการห้ามพระฉันโภชนะต่างๆ ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก และวิเคราะห์คุณค่าได้จากพระวินัยว่าด้วยการห้ามพระฉันโภชนะต่างๆ ว่ามีคุณค่าต่อการประพฤติธรรมอย่างไร เพราะภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในการดำเนินชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล รวมทั้งพระสงฆ์ด้วย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภค ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางแนวทางประพฤติปฏิบัติสำหรับการบริโภคโภชนะเอาไว้หลายประการ ล้วนแต่มีความสำคัญและเป็นที่น่าสนใจในการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่งให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า พระวินัยว่าด้วยการห้ามพระฉันโภชนะได้ให้คุณค่าในการประพฤติธรรมหรือไม่ อย่างไร

คำสำคัญ: โภชนะ; เวลาวิกาล; การประพฤติธรรม

Abstract

The objective of this Discipline Concerning the Food Consumptions: Value in the Dhamma Practice. Furthermore, it aims to analyze the value derived from the discipline of abstaining from various consumptions and its relevance to behavior, considering the changing trends in everyday life and lifestyles, including those of individuals and monks.

*ได้รับบทความ: 23 พฤษภาคม 2567; แก้ไขบทความ: 20 ธันวาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 28 ธันวาคม 2567

Received: May 23, 2024; Revised: December 20, 2024; Accepted: December 28, 2024

Particularly, it focuses on the transformations in consumption patterns, as the Buddha has provided guidelines for dietary conduct in numerous aspects, all of which are important and intriguing to investigate. This study seeks to gain a genuine understanding of whether the discipline of abstaining from various consumptions offers value to behavior or not, within the current global trends that have undergone significant changes in people's daily lives, including the lives of the monastic community. It specifically highlights the significance and the compelling nature of researching and exploring the Buddha's guidelines for dietary conduct, to comprehend whether the prohibition of certain consumptions provides value to behavioral practices or not.

Keywords: Consumption; Temporal Change; Behavior

1. บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์ที่การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การบริโภค ตลอดจนรูปแบบ การดำเนินชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคลให้เป็น ไปอย่างราบรื่น ทุกคนจะต้องรู้จักหน้าที่ มีความรับผิดชอบ และร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติงานตามกฎ ระเบียบ กติกา จารีต ประเพณีของสังคมนั้นๆ อย่างเหมาะสมเพื่อให้สังคมเต็มไปด้วยความสุข เต็มไปด้วยบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตดี แม้กระทั่งพระ สงฆ์เองแนวทางการใช้ชีวิตให้มีความสุขในการ ประพฤติธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้าง วินัยในตนเอง

วินัย ถือว่าเป็นปทัสสถานหรือมาตรฐานทาง พฤติกรรมของคน (ชัชชญา พีระธรรณิศร์, 2562, หน้า 1-10) ในการประกอบกิจกรรมแต่ละอย่าง ซึ่งอาจกำหนดไว้เป็นรูปธรรม เช่น วินัยทหาร วินัย ข้าราชการพลเรือน รวมถึงวินัยพระสงฆ์ด้วย (ประวิณ ณ นคร, 2558, หน้า 7) โดยเฉพาะวินัย

ของพระสงฆ์ คือ กรอบในควบคุมการกระทำของ พระสงฆ์ เป็นหลักแห่งความประพฤติของผู้เป็น บรรพชิตให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ควรประพฤติ ปฏิบัติพร้อมๆ กับมีข้อกำหนดหรือมีสภาพบังคับไว้ ด้วย ซึ่งวินัยในพุทธศาสนา ก็ได้แก่ “ศีล” หากผู้ใด ผ่าฝืนก็ย่อมได้รับโทษ และผลร้ายตอบแทน (พระครูธรรมจักรเจติยาภิบาล, 2559, หน้า 339-345) ซึ่งไม่ว่าจะเป็นอาทิพรหมจริยการศึกษา หรือ อภิสมาจาริกาสึกขาภิบาลก็ตาม ถ้าเกิดการละเมิดล้วน เป็นอาบัติด้วยกันทั้งสิ้น (อเตกกิจจา ได้แก่ อาบัติที่ แก้ไขไม่ได้ คือ อาบัติปาราชิก มีโทษอย่างหนักภิกษุ ต้องเข้าแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ, สเตกกิจจา อาบัติที่แก้ไขได้ ได้แก่ อาบัติสังฆาติเสสมิโทษอย่าง กลาง, และอาบัติอุลลัจฉัย ปาจิตติยะ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ ทุกภษาชิต มีโทษอย่างเบา (พระครูธรรมจักร เจติยาภิบาล, 2559, หน้า 343) แต่ก็เป็นเรื่อง ธรรมดาของสังคมใหญ่ที่มีบุคคลอยู่รวมกันเป็น จำนวนมาก ย่อมมีทั้งคนที่เชื่อฟังและคนที่ไม่ยอม เชื่อฟัง เมื่อมีกฎหรือระเบียบของสังคมก็ย่อมมี

บุคคลไม่ดีที่จะกระทำการฝ่าฝืน ไม่เว้นแม้กระทั่งในสังคมของพระสงฆ์ ที่ก็มีกระทำความผิดพระธรรมวินัย หรือไปทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสม จนเป็นเหตุให้ต้องตกเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของชาวโลกอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เรื่องของการฉันโภชนาอาหารของพระสงฆ์ ซึ่งเห็นเป็นข่าวอยู่บ่อยครั้ง แต่ธรรมชาติของมนุษย์ก็เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และปฏิเสธบริโภคนิยมไม่ได้เพราะเป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์โลก แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงตรัสไว้ว่า “สพเพ สตตะตา อาหารภูตติกา แปลว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ดำรงอยู่ด้วยอาหาร” (ที.ปา. (บาลี) 11/227/226, ที.ปา. (ไทย) 11/303/251) ด้วยเหตุนี้ผู้เป็นบรรพชิตอย่างพระสงฆ์ก็ต้องมีการกินอาหารเช่นกัน ซึ่งการกินในภาษาพระเรียกว่า (ฉัน) รวมแล้วก็หมายถึง การบริโภคซึ่งเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ได้ในการประพฤติธรรม และเพื่อไม่ให้เกิดโทษแก่ตนเองและส่งผลต่อธรรมที่กำลังประพฤติ

ดังนั้น เพื่อให้พุทธบริษัททั้ง 4 ได้มีความรู้ความเข้าใจอย่างทอ่งแท้ เกี่ยวกับรูปแบบ วิธีการและบริบทของอาหารที่พระสงฆ์บริโภคอยู่ในปัจจุบัน และเพื่อให้พระสงฆ์เองประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้เขียนจึงได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์คุณค่าที่แท้จริงของการฉันโภชนาอาหารที่มีต่อการประพฤติธรรม ของตัวพระสงฆ์ เพื่อให้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่อไป

2. องค์ประกอบของพระวินัยบัญญัติในโภชนวรรค

1. พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการฉันอาหาร

ในเวลาวิกาลมีปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค 2 ปาจิตตยิกัณฑ์ โภชนวรรค สิกขาบทที่ 7 ข้อที่ 247 เรื่องการฉันโภชนะในเวลาวิกาล โดยมีความเป็นมาอยู่ว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน

กรุงราชคฤห์ ซึ่งในครั้งนั้นในกรุงราชคฤห์มีมหรสพบนยอดเขาจากนั้นพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ก็ได้ไปชมมหรสพ ชาวบ้านได้เห็นพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ที่เดินทางไปชมมหรสพจึงนิมนต์ให้สงฆ์นำพร้อมทั้งอุปโลภร่างกายด้วยของหอมและกัฬิฉันภัตตาหาร จากนั้นก็ถวายของเคี้ยวแก่พวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ให้นำของเคี้ยวที่อารามด้วย แล้วได้พูดชักชวนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้มาฉันของเคี้ยวด้วยกันแล้วพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถามพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ว่าได้ของเคี้ยวมาจากไหนพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์จึงแจ้งเรื่องราวทั้งหมดนั้นแก่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงได้ทราบที่พวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ฉันอาหารในเวลาวิกาล

เมื่อได้ทราบดังนั้นแล้วพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงพากันตำหนิ และประณามพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์ว่า ฉันภัตตาหารในเวลาวิกาล แล้วพวกภิกษุทั้งหลายก็ได้ทราบ บรรดาภิกษุผู้มักน้อยก็พากันตำหนิ ประณามพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์เช่นกันว่าฉันภัตตาหารในเวลาวิกาล ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิพวกภิกษุสัตถสวัคคีย์โดยประการต่างๆ อย่างนั้นแล้ว จึงมีการนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ เมื่อนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ขึ้นตามลำดับ ซึ่งการบัญญัติสิกขาบทว่าด้วยการฉันโภชนะในเวลาวิกาล โดยมีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยว หรือฉัน

ของฉันในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ทั้งนี้ ภิกษุที่ยกเว้น ไม่ต้องอาบัติ ได้แก่ 1) ภิกษุฉันของที่เป็นเวลากาลิก สัตตาคาลิก และ ยาวชีวิก เมื่อมีเหตุผลที่สมควร 2) ภิกษุวิกลจริต 3) ภิกษุต้นบัญญัติ (วิ.มหา. (ไทย) 2/247/404-409)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าพระวินัยบัญญัติว่าด้วยการห้ามพระฉันโภชนะในเวลาวิกาลมีความเป็นมาจากการที่พวกภิกษุสัตตสวัคคีย์ก็ได้ไปขม มหรสพ แล้วชาวบ้านได้เห็นจึงได้ถวายของเคี้ยวให้นำมาฉันที่อารามด้วย พร้อมทั้งชักชวนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้มาฉันด้วย แล้วพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงพากันตำหนิ และนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทเจ้า พระองค์บัญญัติสิกขาบทห้ามการเคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันในเวลาวิกาลนี้ขึ้น หากฝ่าฝืนจะมีโทษ คือ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นแต่จะเป็นภิกษุฉันของที่เป็นเวลากาลิก สัตตาคาลิก ยาวชีวิก และมีเหตุผลที่สมควร

2. เรื่องภิกษุหลายรูป การบอกห้าม ภัตตาหาร สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พรหมณ์คนหนึ่งนิมนต์ภิกษุทั้งหลายให้ฉันภัตตาหาร ภิกษุฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้วพากันไปตระกุล ญาติ ภิกษุบางพวกยังฉันอีก บางพวกก็ยังรับ บิณฑบาตกลับไป ต่อมาพรหมณ์ได้กล่าวกับเพื่อนบ้านผู้คุ้นเคยว่า “นายทั้งหลาย เราเลี้ยงภิกษุทั้งหลายให้อิ่มหนำแล้ว เชิญมาเถิด เราจะเลี้ยงพวกท่านให้อิ่มหนำบ้าง” เพื่อนบ้านผู้คุ้นเคยเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “นายท่านจะเลี้ยงพวกเราให้อิ่ม หนำได้อย่างไร แม้พวกภิกษุที่ท่านนิมนต์แล้วก็ยัง ต้องไปที่เรือนพวกเรบางพวกยังฉันอีก บางพวกก็

ยังรับบิณฑบาตกลับไป” ครั้งนั้น พรหมณ์นั้นได้ ตำหนิ ประณามภิกษุเหล่านั้นว่า “โณพระคุณเจ้า ทั้งหลายฉันที่เรือนเราแล้วจึงไปฉันที่อื่นอีกเล่า เรา ไม่สามารถจะถวายให้พอแก่ความต้องการหรือ” ภิกษุทั้งหลายได้ยินพรหมณ์ตำหนิดังนั้นแล้ว บรรดาภิกษุผู้มักน้อยจึงพากันตำหนิว่า “โณภิกษุ ทั้งหลายฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้วไปฉันต่อ ที่อื่นอีกเล่า” เมื่อมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์หนักขึ้น จึงได้มีการนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ ทรงทราบจากนั้น จึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติ สิกขาบท พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์ เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุทรงสอบถามข้อเท็จจริง จากภิกษุทั้งหลาย แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยก สิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ “พระบัญญัติ ก็ภิกษุใดฉัน แล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือ ฉันของฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์ สิกขาบทนี้พระผู้มี พระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้” (วิ.มหา. (ไทย) 2/236/393-398)

3. เรื่องพระเวฬุสีละ การสะสมโภชนะ ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระ เชตะวัน กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระเวฬุสีละ พระอุปัชฌาย์ของท่านพระอานนทอยู่ในป่า ท่าน เทียวบิณฑบาตได้มากมาย เอาข้าวสุกเปล่าไปตาก แห้งเก็บไว้ที่อาราม คราวที่ต้องการภัตตาหารก็นำ มาแช่น้ำแล้วฉันนานๆ จึงจะเข้าไปบิณฑบาตใน หมู่บ้านภิกษุทั้งหลายได้ถามท่านว่า “ท่าน ทำไม นานๆ ท่านจึงเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน” แล้วท่าน พระเวฬุสีละจึงแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบว่า ท่านฉันอาหารที่เก็บสะสมไว้ เหล่าภิกษุผู้มักน้อย ทั้งหลาย จึงพากันตำหนิท่านพระเวฬุสีละโดย

ประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์จึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทว่า “ก็ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันที่เก็บสะสมไว้ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มहा. (ไทย) 2/242/399-403)

4. เรื่องพระฉัพพัคคีย์ การออกปากขอโภชนะอันประณีต ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉัน พวกชาวบ้านพากันตำหนิประณามโพนทะนาว่า “โณพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉันเล่า ภัตตาหารที่ดีใครจะไม่พอใจภัตตาหารอร่อยใครจะไม่ชอบเล่า” เมื่อนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จากนั้นจึงได้ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทดังนี้ว่า “ก็ภิกษุใดออกปากขอโภชนะอันประณีตเช่นนี้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม มาเพื่อตนแล้วฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มहा. (ไทย) 2/257/410-411)

5. เรื่องภิกษุเป็นไข้ในครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน กรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายเป็นไข้พวกภิกษุผู้มีหน้าที่สอบถามอาการไข้ได้ไปสอบถามอาการกับภิกษุที่เป็นไข้ว่าเป็นอย่างไรบ้าง พวกภิกษุเป็นไข้ตอบว่า “เมื่อก่อนพวกกระผมออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉัน ดังนั้นจึงมีความสุขแต่เดี๋ยวนี้พวกกระผมมีความยำเกรงอยู่ว่าพระผู้มีพระภาคทรงห้ามไว้” จึงไม่ออกปากขอดังนั้นจึงไม่มีความสุข” เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบ จากนั้นพระองค์

จึงอนุญาตให้ภิกษุเป็นไข่ออกปากขอโภชนะอันประณีตได้เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุจึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุเป็นไข่ออกปากขอโภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉันได้” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ และมีพระอนุบัญญัติเอาไว้อีกว่า “อนึ่งภิกษุใดไม่เป็นไข่ออกปากขอโภชนะอันประณีตเช่นนี้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม มาเพื่อตนแล้วฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มहा. (ไทย) 2/257/412)

6. เรื่องภิกษุรูปหนึ่ง การรับประทานอาหารนอกจากน้ำและไม้ชำระฟัน ในสมัยพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูมิลำเนาป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ครั้งนั้น ได้มีภิกษุรูปหนึ่งผู้ถือว่าทุกอย่างเป็นของบังสุกุลพักอยู่ในป่าช้าท่านไม่ปรารถนารับภัตตาหารที่พวกชาวบ้านถวายเที่ยวถือเอาเครื่องเช่นตามป่าช้าโคนไม้หรือธรณีประตุมานั่น เมื่อพวกชาวบ้านพากันไปพบเห็นเข้า จึงตำหนิว่า “โณภิกษุนี้จึงถือเอาเครื่องเช่นของพวกเราไปฉันเองเล่าภิกษุนี้ฉวนล่าเห็นที่จะฉันเนื้อมนุษย์กระมัง” เมื่อพวกภิกษุได้ยินพวกชาวบ้านตำหนิประณามแล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ จึงได้ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทดังนี้ว่า “ก็ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงล่าคอ ต้องอาบัติปาจิตตีย์” (วิ.มहा. (ไทย) 2/257/410-413)

3. การวิเคราะห์คุณค่าที่ได้จากพระวินัยเกี่ยวกับการฉันโภชนะ

พระวินัยเกี่ยวกับการฉันโภชนะมีความ

ความโยงกันกับเรื่องราวในสมัยพุทธกาลหลายๆ เหตุการณ์ ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญทั้งสิ้น เมื่อนำมา วิเคราะห์แล้ว พบว่า มีแต่คุณค่าที่ส่งผลดีต่อตัวผู้ ประพฤติปฏิบัติธรรมทั้งสิ้น ซึ่งจากที่ได้ศึกษาในข้าง ต้น แล้วนำวิเคราะห์หาคคุณค่าในการประพฤติดธรรม ของพระวินัยเกี่ยวกับการฉันโภชนะแล้ว พบว่า มีคุณค่าหลายประการซึ่งมีดังต่อไปนี้

ประเด็นแรกเพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน และ กำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต ตลอด จนความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า เป็นต้น เพราะหากพระฉันโภชนะ ในเวลาวิกาลได้โดยไม่มีข้อยกเว้นย่อมส่งผลต่อการ ประพฤติธรรมเป็นอย่างมาก เพราะพระสงฆ์ก็ต้อง ออกชวนขายหาอาหารเพื่อมาฉันอยู่ตลอดทั้งวัน เป็นเหตุให้ไม่มีเวลาที่จะมาสนใจในการประพฤติ ธรรมและยังเป็นอันตรายต่อประพฤติดธรรมอีกด้วย เพราะการฉันอาหารที่มากเกินไปนอกจากจะ ทำให้ระบบย่อยอาหารต้องทำงานหนักผิดปกติแล้ว ยังมีผลกระทบที่ตามมาอีกก็คือ จะทำให้เกิดโรค ภัยไข้เจ็บต่างๆ ตามมา อันจะเป็นอุปสรรคต่อการ ประพฤติธรรมได้อีกด้วยซึ่งมีสอดคล้องกับเรื่องราว ในคัมภีร์ ก็ภาควิสุทธิ ว่าด้วยเหตุการณ์ในกัฏฐกนิคม เรื่องคุณของการฉันอาหารน้อยที่สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์ได้กล่าวไว้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้: สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระ ภาควะเสด็จจาริกไปในกาสิชนบท พร้อมด้วยภิกษุ สงฆ์หมู่ใหญ่ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราฉัน โภชนะ เว้นการฉันในราตรี (รตติโภชนา ภูณฺชามิ)

เสยฺยติเตยฺย และเมื่อเราฉันโภชนะ เว้นการฉันใน ราตรีเสยฺย ย่อมรู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย (อปฺปาพาธตฺถจ) มีโรคเบาบาง(อปฺปาตงฺกตฺถจ) (อปฺปาตงฺก แปลว่า มีความลําบากน้อย) กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ แม้ท่านทั้ง หลายก็จึงมาฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสยฺยเกิด ก็เมื่อเธอทั้งหลายฉันโภชนะ เว้นการฉันในราตรีเสยฺย จักรู้คุณคือความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ ภิกษุเหล่า นั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า” (สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์, 2558, หน้า 16)

ประเด็นที่สองเพื่อความเลื่อมใสของคนที่ ยังไม่เลื่อมใส และยังความเลื่อมใสให้ยิ่งขึ้นไปของ คนที่เลื่อมใสแล้ว โดยการห้ามภิกษุฉันแล้ว บอก ห้ามภิกษุฉันแล้วพากันไปฉันที่อื่นต่อที่อื่น หรือ รับบิณฑบาตกลับวัด รวมถึงห่ออาหารกลับไปฉันที่ วัดนั้น เพื่อให้พระสงฆ์มีความงดงามในจริยาวัตร การฉัน เป็นมารยาททางสังคม เพราะพระฉันฉัน เพื่ออยู่ไม่ใช้อยู่เพื่อฉัน ฉะนั้นคุณค่าในการประพฤติ ธรรมของพระวินัยนี้ ก็เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส ความเลื่อมใส ยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้วซึ่งจะพบคุณค่าใน การประพฤติดธรรมของพระวินัยนี้ได้จากข้อมูลเรื่ง ราวที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ฉันอาหารที่อาสนะ แห่งเดียว ที่มาในพระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูล ปณณาสก เล่มที่ 12 หน้า 225 ว่าด้วยประโยชน์ ของการฉันอาหารมือเดียว ซึ่งมีรายละเอียดที่ สำคัญอยู่ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราฉันอาหารที่ อาสนะ (ที่นํง) แห่งเดียวเมื่อเราฉันอาหารที่อาสนะ แห่งเดียวอยู่แล รู้สึกรู้ว่ามีอาพาธน้อย (อปฺปาพาธ

ตมจ) มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถึงพวกเธอก็จงฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียวเถิด แม้พวกเธอฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียวกัน ก็จจะรู้สึกว่ามีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อยมีความเบากาย มีกำลัง และอยู่อย่างผาสุก แม้พวกเธอก็จักถึงความเจริญ งอกงามไพบูลย์ในพระธรรมวินัยนี้” ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการฉันอาหารที่อาสนะแห่งเดียว ก็จะทำให้รู้สึกว่า อาพาธน้อย และลำบากกายน้อย เป็นต้น (ม.ม. (ไทย) 12/225/236, ม.ม. (บาลี) 12/265/251)

ประเด็นที่สามเพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม เนื่องจากการเก็บอาหารไว้ฉันนานเกินไป อาจจะทำให้ส่งผลเสียต่อสุขภาพได้ และประเด็นอาหารที่พระเวฬุรรูสีสะ นำมาเก็บไว้ฉันนี้ก็คือ ข้าว ที่นำมาตากแห้งแล้วเก็บไว้ฉัน ทำให้มีเชื้อโรคเข้าไปสะสมอยู่ภายในอาหารได้ หากนำมาฉันเข้าไป อาจจะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ตามมา ที่จะเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติธรรมได้อีกเช่นกัน คุณค่าในการประพฤติธรรมที่ได้จากพระวินัยข้อนี้นั้น มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของสมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์ ที่พบว่า การมีโรคเบาบาง คือ มีโรคภัยไข้เจ็บน้อย ย่อมกระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ (สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์, 2558, หน้า 17)

ประเด็นที่สี่เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม และเอื้อเพื่อพระวินัย เพราะพระสงฆ์ คือ ผู้เสียสละ เป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยความเมตตา เป็นมักน้อยใฝ่บุญ ยิ่งละกิเลสได้มากยิ่งเป็นผู้บริสุทธิ์มาก ดังนั้น การออกปากขอโดยเฉพาะลามกสักการะ หรือขอโภชนะ

อันประณีตต่างๆได้โดยไม่จำเป็น เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย หรือไม่สบาย เป็นต้น อาจทำให้หลงในลาภสักการะ อันตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาและกามราคะไม่เห็นถึงคุณค่าในการประพฤติธรรม คือ การบรรลุมรรคผลนิพพานซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระมหาเพ็ญภาค ฐิตมโน (พราหมณ์ชื่น) ที่พบว่า ความอยากได้ การมุ่งแสวงหาอารมณ์ การอยากได้กามคุณ การเพ่งจ้องมุ่งหมายอยากได้ของผู้อื่น มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น ตัณหา นันทิราคะ อภิชฌา เป็นต้น แต่ชื่อเรียกว่า โลภะ มีโทษ คือ ทำให้เสียผลประโยชน์ เข้าทำนองสำนวนไทยว่า โลกมากลางพายุ โลภะทำให้จิตกำเริบ และมองไม่เห็นธรรม โลภะเป็นปัจจัยแห่งการทำร้ายกันของมนุษย์ และเป็นเหตุแห่งการทำความรุนแรง ฉะนั้น การบริโภคด้วยความโลภจึงก่อให้เกิดปัญหาการล่วงละเมิดศีลธรรม (พระมหาเพ็ญ ภาคฐิตมโน (พราหมณ์ชื่น), 2560, หน้า 96-107) ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นคุณค่าในการประพฤติธรรมที่ได้จากสิกขาบทข้อนี้ คือ เพื่อป้องกันความโลภอันเป็นรากเหง้าของอกุศลทั้งหลายให้ครอบงำใจของพระสงฆ์ ด้วยการไม่ยุ่งอยู่กับการขอโภชนะอันประณีตต่างๆ มาเพื่อบริโภคใช้สอย

ประเด็นที่ห้า เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพราะการที่พระสงฆ์จะเผยแผ่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำตัวให้เป็นที่น่าเชื่อถือและเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งการที่จะทำให้ผู้คนยอมรับ พระสงฆ์จะต้องมีจริยวัตรที่งดงามที่สำคัญและมีความน่าสนใจไปกว่านี้ว่า บางทีการบัญญัติพระวินัยสิกขาบทข้อนี้จึงมีด้วย 2 ประเด็น อย่างแรก คือ เพื่อรักษาภาพพจน์ของพระ

ภิกษุสงฆ์ให้มีจริยวัตรที่งดงามเป็นที่น่าเลื่อมใส ศรัทธาและเพื่อรักษาสุขภาพของภิกษุ เนื่องจาก เครื่องเช่นที่อยู่ตามป่าช้าบ้าง ตามโคนไม้บ้าง ตาม ธรณีประตูป้างมาฉนั้น ถ้าไม่ถูกสุขอนามัย หากนำ มาฉนั้นอาจเป็นโทษต่อร่างกาย ฉะนั้น จึงกล่าวได้ ว่าที่ต้องบัญญัติพระวินัยสิกขาบทนี้ขึ้นก็เพื่อ ความเป็นไปโดยสะดวกแห่งอรรถภาพด้วยความเป็น ผู้หาโทษมิได้ด้วยและความเป็นอยู่อย่างผาสุกด้วย รวมทั้งเป็นการป้องกันเหล่าเดียรฉิยตลอดจน ผู้ที่ไม่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาเข้ามาทำลาย ศาสนาด้วย

อย่างไรก็ตาม “อาบัติ” ซึ่งพระวินัยหรือ ศील มีความสำคัญมาก จนทำให้พระสารีบุตรวิตกว่า หากพระพุทธเจ้าไม่บัญญัติพระวินัย เพื่อเป็นข้อ บังคับของพระภิกษุสงฆ์แล้ว พระพุทธศาสนาจะตั้ง อยู่ไม่ได้เพราะไม่มีหลักเกณฑ์อะไรเป็นเครื่องยึด เหนี่ยวหรือเป็นเกณฑ์ตัดสิน เมื่อมีคดี (อธิกรณ์) เกิดขึ้น (สุชีพ ปุณฺณนาฎ, 2535, หน้า 225) หาก แบ่งตามลักษณะการบัญญัติแล้ว สามารถแบ่งได้ เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) อาทิพรหมจริยกาสิกขา คือ สิกขาบทที่บัญญัติไว้เดิมหรืออาจอธิบายได้ว่า พุทธบัญญัติที่ตั้งไว้ เรียกว่า พุทธอาณมา จัดเป็น กฎหมายเป็นส่วนสำคัญที่พระสงฆ์ต้องสวดทุกกึ่ง เดือน เรียกว่า พระปาฏิโมกข์ 2) อภิสมาจาริกา สิกขา คือ สิกขาบทที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมทีหลัง บัญญัติขึ้นโดยอาศัยพระพุทธเจ้าทรงอยู่ในฐานะ เป็นพระธรรมราชา ผู้ปกครองพระภิกษุสงฆ์เป็น พระสังฆบิดร ผู้ดูแลพระสงฆ์และทรงเป็นสังฆ ปริณายก คือ ผู้นำในหมู่พระภิกษุสงฆ์และทรงเป็น สังฆปริณายก คือ ผู้นำในหมู่พระภิกษุสงฆ์

4. สรุป

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นว่า การ บัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าในเรื่องที่ว่าด้วย การฉันโภชนะล้วนแล้วแต่มีได้ทรงบัญญัติไว้ล่วงหน้า แต่จะทรงบัญญัติก็ต่อเมื่อเกิดกรณีขึ้น คือ มี ภิกษุกระทำการไม่เหมาะสมแล้วก็จะทรงบัญญัติ สิกขาบท ไม่ว่าจะเป็น 1) การบอกห้ามภิกษุอาหาร ของภิกษุหลายรูปที่ภิกษุฉันแล้ว บอกห้าม ภิกษุอาหารแล้วพากันไปตรึงกุญญาติ ภิกษุบางพวก ยังฉนั้นอีก บางพวกก็ยังรับบิณฑบาตกลับไป 2) การ สะสมโภชนะของพระเวฬุสัณเฑาะที่พระเวฬุสัณเฑาะ บิณฑบาตได้เข้ามาแล้วฉนั้นไม่หมดจึงเอาข้าวสุก เปลาไปตากแห้งเก็บไว้ที่อาราม คราวที่ต้องการ ภิกษุอาหารก็นำมาแช่น้ำแล้วฉนั้นนานๆ จึงจะเข้าไป บิณฑบาต 3) การออกปากขอโภชนะอันประณีต ของพระฉัพพัคคีย์ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกปากขอ โภชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉนั้น 4) ภิกษุเป็น ใช้ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ออกปากขอโภชนะ อันประณีต เช่น เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำ อ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม ได้ และ 5) การรับ ประเคนอาหารนอกจากน้ำและไม่ชำระฟันของ ภิกษุรูปหนึ่ง ที่เป็นผู้ถือว่าทุกอย่างเป็นของบังสุกุล พักอยู่ในป่าช้า ท่านไม่ปรารถนาจะรับภัตตาหารที่ พวกชาวบ้านถวาย เทียวถือเอาเครื่องเช่นตามป่าช้า โคนไม้หรือธรณีประตูป้างมาฉนั้น เมื่อพวกชาวบ้านพา กันไปพบเห็นเข้าจึงตำหนิ เป็นต้น เรื่องราวที่กล่าว มาทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ไม่ได้เป็นการขัดเกลากิเลสตามราคะของพระ ภิกษุ หากคุณค่าที่จะทำให้คนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธาไม่ได้เลย แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระวินัย

บัญญัตินี้ ก็ไม่ได้ตั้งจนเกินไป ยังมีความยืดหยุ่น ื่อต่อความสะดวกในการประพฤติธรรมอยู่มากที่ แสดงให้เห็นเป็นข้อยกเว้น ในอนาปัตติวาร เป็นต้น

5. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาทำให้ได้ทราบว่า พระวินัย บัญญัติว่าด้วยการห้ามพระฉันโภชนะคือระเบียบ การปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเป็น ระเบียบเรียบร้อย ดุสยงามเจริญตาเจริญใจนำ เลื่อมใส ศรัทธาโดยคุณค่าแห่งการประพฤติธรรม ตามพระวินัยบัญญัติในข้างต้นนั้น เป็นไปเพื่อความ

รับว่าดีแห่งสงฆ์ ปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิด ในปัจจุบัน และกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิด ในอนาคต ตลอดจนจนความเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรค เบาบาง กระปรี้กระเปร่า มีกำลัง และอยู่สำราญ เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส และยัง ความเลื่อมใสให้ยิ่งขึ้นไปของคนทีเลื่อมใสแล้ว เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อความอยู่ผาสุกแห่ง เหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม และเอื้อเฟื้อพระวินัย ตลอดจนเพื่อข่มบุคคลผู้เกื้อ ยาก ทั้งนี้ก็เพื่อจรรโลงรักษาพระพุทธศาสนาให้ ดำรงอยู่สืบต่อไปได้อย่างยาวนาน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ชัชชญา พิระธรรณิศร์. (2562). ความมีวินัยในตนเอง: จุดเชื่อมโยงคุณธรรม จริยธรรมตามคุณลักษณะ
บัณฑิตที่พึงประสงค์. *ศึกษาศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 3(2), 1-10.
- ประวีณ ณ นคร. (2558). *วินัย: หลักและวิธีการรักษาวินัย*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการสำนักงาน ก.พ.
- พระครูธรรมจักรเจติยาภิบาล. (2559). พระวินัย: กฎหมายพระสงฆ์. *วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา*, 6(1),
339-345.
- พระมหาเพ็ญภาค ฐิตมโน (พราหมณ์ชื่น). (2560). การแก้ปัญหาที่เกิดจากความโลภในการบริโภคตามหลัก
พระพุทธศาสนา. *มหาจุฬาราชวิทยาลัย*, 3(1), 96-107.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรพฐเตปิฎก 2525*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเกียรติ แสงวัฒนาโรจน์. (2558). *พุทธภาษิตทางปฏิบัติเพื่อควมมีโรคน้อย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2535). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.